

МЕДІАОСВІТНІ МОДЕЛІ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО НОВИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Стрімкий розвиток сучасних засобів масових комунікацій на початку 1990-х рр. примусив переосмислити зміст, форми і методи роботи у сфері кіноосвіти на користь нового, більш місткого поняття — медіаосвіта. Згідно світовій практиці, весь досвід роботи з екранними мистецтвами став застосовуватися до самих різних медіа, присутніх в нашому повсякденному житті: телебачення, кіно, преси, фотографії, звукозапису. На доступному для школярів і студентів рівні, пропонувалося познайомити їх з тим, для чого потрібні ці засоби, яка їх мова, а також використовувати ці засоби для їх емоційно-інтелектуального і творчого розвитку. Масовий випуск побутових відеокamer і відеотехніки спростив доступ учнів до творів екранної класики, стало можливим організувати перегляди безпосередньо в учбовій аудиторії. Крім того, простота обробки відеоматеріалу стала поштовхом для створення творчих екранних робіт самими учнями.

Досліджуючи можливості, які відкривала відеозйомка, Ю. М. Усов, один із засновників російської школи кіно і медіаосвіти, зробив глибокі теоретичні узагальнення, він писав, що «тільки екранні мистецтва за допомогою технічних пристосувань моделюють реальний процес мислення, в якому безпосередню участь може взяти школяр, використовуючи елементарну технологію відеозйомки. Відеокamera, повторюючи рух людського ока, спочатку розбиває явище, що знімається, на частини (тобто, на дискретні одиниці), а потім, у момент монтажу, учень знов збирає, синтезує побачений простір. Ця змонтована реальність при всіх прагненнях до об'єктивного пізнання міститиме в собі простір художнього, життєвого досвіду самих учнів. Цей простір безпосередньо фіксує досвід сприйняття, емоцій, раніше зроблених узагальнень, раніше одержаної інформації, художньої творчості на основі асоціацій, висновків, ідентифікації, тобто ототожнення, уподібнення побаченому по законах екранного мислення. Перед школярами відкривається новий вид пізнавальної діяльності» [Усов, 2000, с. 48–49].

Найактивніші, творчо працюючі педагоги стали замислюватися про можливість використання тих же відеокamer в учнівській аматорській відеотворчості. Вони стали знімати з учнями відеофільми для уроків, ігрові й документальні сюжети. Були відкриті численні дитячі та юнацькі кіно- і телестудії, при деяких телекомпаніях з'явилися дитячі редакції, де почались створюватися дитячі передачі за творчою участю самих дітей. В них юні журналісти розказували про школу, про своє життя, про все, що їх цікавить. В 1991 р. на факультеті «кінознавства» Київського державного інституту театрального мистецтва ім. І. К Карпенко-Карого відкрилася нова спеціалізація для педагогів «Методика викладання основ кіномистецтва», яку одержали декілька десятків шкільних вчителів з різних регіонів України. В практиці шкіл з'явилися нові форми роботи з учнями:

- викладання курсу екранних мистецтв як факультативного предмету естетич-

ного циклу;

- залучення кінопедагогів для проведення уроків по російській і українській літературі, історії і світовій культурі, організації тематичних класних часів в загально-освітніх школах;
- заняття у формі гуртків для молодших школярів в групах продовженого дня з відвідинами кінотеатрів;
- шкільні відеостудії, в яких учні різного віку займалися аматорською відеотворчістю під керівництвом шкільних педагогів;
- дитячі відео/телестудії, орієнтовані на створення телепередач як для шкільного, так і для місцевого (кабельного) телебачення, дитячі студії анімаційних фільмів;
- кіноклуби і відеозали в позашкільних установах для різних вікових груп, у тому числі і для молодших школярів і дошкільнят, інші форми роботи.

Завдяки змінам в державній політиці України для кінопедагогів стало можливим познайомитися з досвідом роботи в області медіаосвіти зарубіжних колег.

У багатьох країнах світу вже з початку 1950-х рр. надавалася велика увага розвитку медіаграмотності, щоб підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різної інформації, навчити людину розуміти її, усвідомлювати наслідки її дії на психіку, опановувати засобами спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів. Розроблена термінологія медіа, сформульовано поняття «медіаосвіта». В Оксфордській енциклопедії записано, що «Медіаосвіта (media education) зв'язана одночасно з пізнанням того, як створюються і розповсюджуються медіатексти, так і з розвитком аналітичних здібностей для інтерпретації і оцінки їх змісту». Ю. М. Усов (1936–2000) визначає медіаосвіту як «систему використання засобів масової комунікації і інформації (друку, радіо, кіно, телебачення, відео, комп'ютерної техніки, фотографії) в розвитку індивідуальності школяра. Сама система розвитку, на відміну від традиційних учбових предметів, що накопичують знання, передбачає в першу чергу практику художньо-мистецької діяльності, моделюючи процес емоційно-інтелектуального розвитку школяра, його можливостей» [Усов, 1998, с. 55]. Введено також «поняття *аудіовізуальної культури* як певної системи рівнів естетичного розвитку школярів на матеріалі екранних мистецтв: потреб, освіченості, аудіовізуального мислення» [Усов, 1989а, с. 21]. Президент Російської асоціації кіноосвіти і медіапедагогіки, професор О. В. Федоров вважає, що «медіаосвіта в сучасному світі розглядається як процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі засобів масової комунікації (медіа) з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу і оцінки медіатекстів, навчання різним формам самовираження за допомогою медіатехніки». [Федоров, 2001, с.38].

Протягом багатьох років медіапедагоги дискутували про те, за яких умов медіаосвіта може бути найефективніша. Були і є послідовні прихильники *позаурочної/позакласної медіапедагогіки*, які впевнені, що тільки така форма роботи, вільна від методів класно-урочної методики, допоможе учню максимально сприйняти екранні твори.

Друга група педагогів — прихильники медіаосвіти, інтегрованої в базу. Вони виступають за упровадження медіапедагогічних задач в курси основних учбових дисциплін. Наприклад, М. М. Фомінова вважає, що «основна мета включення медіаосвіти в процес освоєння предмету «Світова художня культура» — формування і розвиток грамотного читача, глядача, слухача, здатного сприймати і аналізувати художній образ, який створюється на мових різних мистецтв, «декодувати» різні рівні значення образів» [Фомінова, 2001, с. 10].

Узагальнюючи накопичений досвід в області медіаосвіти, професор О. Федоров komponує його у вигляді різних медіаосвітніх моделей, які існують в Росії і за кордоном, групуючи їх таким чином:

— *освітньо-інформаційні моделі* (вивчення теорії й історії, мови медіакультури і т.д.), що спрямовані в основному на культурологічну, естетичну, семіотичну, соціокультурну теорії медіаосвіти [докладний аналіз такого роду теорій див. в: Федоров, 2001, с. 20–34; Fedorov, 2003];

— *виховно-етичні моделі* (розгляд моральних, релігійних, філософських проблем на матеріалі медіа), що спираються в основному на етичну, релігійну, ідеологічну, екологічну, протекціоністську і ін. теорії медіаосвіти;

— *практико-утилітарні моделі* (практичне вивчення і вживання медіатехніки), що спираються в основному на теорію «споживання і задоволення» і практичну теорію медіаосвіти;

— *естетичні моделі* (орієнтовані перш за все на розвиток художнього смаку і аналіз кращих творів медіакультури), що спираються в основному на естетичну/художню і культурологічну теорії медіаосвіти;

— *соціокультурні моделі* (соціокультурний розвиток творчої особистості в плані сприйняття, яви, зорової пам'яті, інтерпретації, аналізу, самостійного, критичного мислення по відношенню до медіатекстів будь-яких видів і жанрів і т.д.), що спираються в основному на соціокультурну, культурологічну, семіотичну, етичну теорії медіаосвіти і теорію розвитку критичного мислення.

Дослідивши і узагальнивши напрями діяльності багатьох ведучих медіапедагогів Росії і далекого зарубіжжя, О. Федоров зробив висновок, що «в Росії і за рубежом існує цілий ряд перспективних медіаосвітніх моделей, які використовуються в процесі освіти і виховання. При цьому аналіз основних моделей показав, що в даний час найтиповішими є синтетичні моделі трьох типів:

Група А. Медіаосвітні моделі, засновані на синтезі естетичної і соціокультурної моделей.

До цієї групи ми відносимо **Медіаосвітню модель Ю. М. Усова** [Усов 1989; 1998] і **Медіаосвітню модель Г. О. Полічко** [Полічко, 1990], які є провідними серед інших представників цієї групи. Г. О. Полічко в основному згоден з теорією Ю. М. Усова, наполягає тільки на деяких деталях. Він усвідомлено не став включати в свою модель розділи, зв'язані з історією кіно/медіакультури, надавши основну увагу проблемам художнього образу, видів і жанрів, мови медіа.

Концептуальна основа моделі Ю. М. Усова: естетична і культурологічна теорії медіаосвіти. Для її реалізації він ставить наступну **мету**: розвиток особистості на матеріалі художніх медіатекстів. І пропонує вирішити її за допомогою таких **задач**: естетична, аудіовізуальна, емоційно-інтелектуальна освіта аудиторії, що розвиває:

- різні види активного мислення (образне, асоціативне, логічне, творче);
- уміння сприйняття, інтерпретації, аналізу, естетичної оцінки медіатекстів;
- потреби в освоєнні мови медіа для її використання при спілкуванні з творами екранних, традиційних мистецтв і засобами масової інформації;
- потреби у вербальному спілкуванні з приводу засвоєної інформації і в художньо-мистецькій діяльності;
- уміння передавати знання, одержані на учбових заняттях, результати сприйняття різних мистецтв, навколишнього світу засобами комунікаційних технологій у формі мультимедіа, аудіовізуальних і письмових текстів.

Організаційні форми: упровадження медіаосвіти в учбову, позаучбову і дозвільну діяльність учнів. При цьому виділяються «чотири види діяльності: 1) засвоєння знань

про екранні мистецтва, про закономірності їх функціонування в суспільному житті; 2) сприйняття ідейно-художнього змісту, що розкривається в просторово-часовій формі оповідання; 3) інтерпретація результатів сприйняття, естетична оцінка витвору екранного мистецтва; 4) художньо-мистецька діяльність в області екранних мистецтв» [Усов, 1989а, с. 7–8].

Методи медіаосвіти можна класифікувати по: джерелам одержаних знань: *словесні* (лекція, розповідь, бесіда, пояснення, дискусія); *наочні* (ілюстрація і демонстрація медіатекстів); практичні (виконання різного роду завдань практичного характеру на матеріалі медіа). По рівню пізнавальної діяльності: *пояснювально-ілюстративні* (повідомлення педагогом певної інформації про медіа, сприйняття і засвоєння цієї інформації аудиторією); *репродуктивні* (розробка і вживання педагогом різних вправ і завдань на матеріалі медіа для того, щоб учні оволоділи прийомами їх втілення), *проблемні* (проблемний аналіз певних ситуацій або медіатексту з метою розвитку критичного мислення); *частково-пошукові або евристичні, дослідницькі* (організація пошуково-творчої діяльності навчання). Перевага надається процесу сприйняття і аналізу медіатекстів, циклам ігрових/творчих занять, практичним заняттям по відеозйомці і т. д.

Модель Ю. М. Усова спрямована на ефективний розвиток таких важливих аспектів для базової культури особистості як: активне мислення (включаючи образне, творче, логічне, критичне, асоціативне); сприйняття, інтерпретація, оцінка і аналіз різних медіатекстів; потреба в засвоєнні і кваліфікованому використуванні мови медіа; потреба в мовному спілкуванні при освоєнні медіаінформації; уміння передачі знань, результатів сприйняття за допомогою медіа [Усов, 1998, с. 56].

Ю. М. Усову [Усов, 2000а] належить і розробка учбової моделі розвитку віртуального мислення, в основу якої встановлена єдність відеозйомки і сприйняття її результатів. Сприйняття і аналіз художнього тексту досягається шляхом відеозйомки живописного полотна; монтажного запису знятого матеріалу; виявлення смислових, емоційних взаємозв'язків між дискретними одиницями; вибудовування концепції побаченого; визначення власного відношення до матеріалу; вербалізація; цілісний розгляд екранізованого твору та ін. [Усов, 2000а, с. 3–6].

При обґрунтуванні даної моделі, Ю. М. Усов визначив можливості її реалізації в спеціальній та інтегрованій медіаосвіті: дисципліни обов'язкового і факультативних циклів (в учбових установах різних типів), гурткові заняття (в клубах, студіях, установах додаткової освіти і дозвілля); в студіях дитячої екранної творчості, на учбових заняттях художньо-естетичного циклу («Світова художня культура», «Основи екранної культури» та ін.), а також уроках літератури, історії, іноземної мови та ін. Наприклад, предмет «Медіаосвіта» може бути складовою частиною різних учбових дисциплін, або існувати у вигляді самостійного курсу.

Враховуючи той факт, що в Україні сьогодні немає учбових закладів, де готували б професійних медіапедагогів, саме цей варіант міг би допомогти частково розв'язати дану проблему в області медіаосвіти як школярів, так і студентів.

Багато провідних російських медіапедагогів, наприклад, Л. М. Баженова, О. А. Бондаренко, І. С. Левшина та інші притримуються в своїй творчій діяльності таких медіаосвітніх моделей, що поєднують в собі синтез естетичного і соціокультурного. На Заході вони були дуже популярні в 1970-х рр. Але зараз художньо/естетично орієнтовані моделі медіаосвіти передали своє місце соціокультурним моделям, де особова увага приділяється культурологічній теорії та теорії розвитку критичного мислення аудиторії.

Група В. Медіаосвітні моделі, засновані на синтезі естетичної, освітньо-

інформаційної і виховно-етичної моделей.

Найтипівші представники цієї групи — **Медіаосвітня модель С. М. Пензіна** [Пензін, 1987; 2004] і **Медіаосвітня модель О. О. Баранова** [Баранов, 2002]

Визначення поняття «медіаосвіта». Медіаосвіта визначається С. М. Пензіном як естетичне виховання аудиторії (шкільної, студентської і ін.) на матеріалі перш за все художніх медіатекстів (з опорою на шедеври «авторського кіномистецтва»).

Концептуальна основа: естетична й етична теорії медіаосвіти: «не можна обмежуватися лише специфічними — естетичними і кінознавством — задачами, бо кіноглядач повинен бути, перш за все, особистістю, Людиною (виступати і як homo eticus, «людина етична») [Пензін, 1987, с. 47].

Цілі: розвиток особистості на матеріалі художніх медіатекстів. У результаті, на думку С. Пензіна, особистість повинна володіти наступними якостями загальноестетичного (добрий естетичний смак, відсутність штампів глядацького сприйняття, образне мислення, розуміння того, що кіно — це мистецтво, а не відзеркалення життя, усвідомлення необхідності вивчення мистецтва) і спеціального характеру (потреба в серйозному кіномистецтві, здатність адекватно розуміти фільми, виборче ставлення до кінопродукції, інтерес до історії кіно і т. п.) [Пензін, 1987, с. 46–47].

Задачі естетичної, аудіовізуальної, емоційно-інтелектуальної, етичної освіти аудиторії:

— формування знань (результат — розуміння людиною необхідності вивчення історії і теорії кіно, уміння орієнтуватися в усіх елементах фільму, правильно сприймати будь-які фільми, вибіркове відношення до кінорепертуару);

— навчання, тобто формування здібностей до образного мислення, роздумам, побаченням і т. д.;

— виховання, результатом якого будуть такі якості, як хороший естетичний смак, поняття необхідності з учення мистецтва, потреба в спілкуванні з «серйозним мистецтвом» і т. д. [Пензін, 1987, с. 47–48];

— дати уяву про задачі кіно/медіаосвіти [Пензін, 2004, с. 151]

Організаційні форми: упровадження медіаосвіти в учбову, позаучбову і дозвільну діяльність учнів через організацію сприйняття медіатекстів, пояснення сприйнятого, художню творчість, художню самодіяльність.

Області вживання: дисципліни обов'язкового і факультативних циклів (в основному у вузах), гурткові/клубні заняття (в клубах, студіях, медіацентрах, установах додаткової освіти і дозвілля).

В своїй **Медіаосвітній моделі** О. О. Баранов дає визначення **терміну** «медіаосвіта», спинаючись на синтез визначень, які були запропоновані ЮНЕСКО і Ю. М. Усовим. **Концептуальна основа і мета** його моделі цілком збігається з моделлю С. М. Пензіна, але відрізняється декілька в **задачах** медіавиховної роботи. Він пропонує:

— допомогти учням зрозуміти основні закони і мову художнього спектру медіа;

— розвинути емоційність і чутливість;

— розвинути моральне і естетичне/художнє сприйняття і смак, здібності до кваліфіційного аналізу художніх медіатекстів;

— стали ціннісні морально-естетичні принципи та орієнтації, включеність в морально-естетичний процес [Баранов, 2002, с. 25].

Також О. О. Баранов бачить **організаційні форми медіаосвіти** в інтеграції її в традиційні учбові предмети, автономні уроки, лекції, спецкурси, семінари, факультативи, медіа/кіностудії, медіа/кіноклуби [Баранов, 2002, с. 25].

Отже медіаосвітні моделі цієї групи — є синтез естетичних, освітньо-інформаційних і виховно-етичних концепцій. На Заході з початку 70-х рр. XX ст.

вони поступово змінюються на моделі соціокультурної освіти, які спираються на культурологічну теорію медіаосвіти і теорію розвитку критичного мислення аудиторії.

Група С. Медіаосвітні моделі, засновані на синтезі соціокультурної, освітньо-інформаційної і практико-утилітарної моделей.

Медіаосвітні моделі цієї групи мають сьогодні найбільше розповсюдження і підтримку в більшості країн світу. Сюди А. В. Федоров відносить моделі ведучих російських медіапедагогів А. В. Шарікова, Л. С. Зазнобіной, А. В. Спичкіна, Е. Л. Вартанової і Я. М. Засурського та ін.

Термін «медіаосвіта» в їх трактуванні — це «навчання теорії і практичним умінням для оволодіння сучасними засобами масової комунікації, що розглядаються як частина специфічної і автономної області знання в педагогічній теорії і практиці; його слід відрізнити від використання допоміжних засобів у викладанні інших областей знання, таких, як, наприклад, математика, фізика, географія і т. п.» [Шариков, 1991, с. 3], «підготовка учнів до життя в інформатизованому просторі через посилення медіаосвітньої аспектності при вивчанні різних учбових дисциплін» [Зазнобіна, 1998], а також «Медіаосвіта = захист від ЗМІ + підготовка до аналізу ЗМІ + розуміння ества функцій ЗМІ + усвідомлена участь в медіакulturі» [Вартанова, Засурській, 2003, с. 6].

Звідси витікають і **цілі**: соціокультурний розвиток особистості на матеріалі засобів масової комунікації; підготовка школярів/студентів до життя в нових інформаційних умовах (інформаційна компетентність і вільне поведіння з інформаційним потоком), формування креативного користувача ЗМІ в дорослому житті.

Задачі:

— навчання аудиторії сприйняттю і переробці інформації, яку передають по каналах ЗМІ (в широкому тлумаченні);

— розвиток у аудиторії критичного мислення, умінь розуміти приховане значення того або іншого повідомлення, протистояти маніпулюванню свідомістю індивіда з боку ЗМІ;

— формування поняття специфіки кожного засобу масової комунікації шляхом порівняного аналізу елементів медіатексту;

— уміння використовувати придбані навички для створення особистих аудіовізуальних текстів;

— формувати особистість, яка здатна відбирати, критично оцінювати інформацію і самостійно створювати повідомлення в системі сучасних ЗМК;

— розвиток умінь аудиторії конструювати вербальні копії візуальних образів.

Організаційні форми: інтеграція медіаосвіти в шкільні курси, вивчання медіа як базового/профільного і поширеного курсу.

Області вживання: учбові заклади різних типів.

Дуже близькі по своїй спрямованості, концептуальності, цілям і задачам медіаосвіти і моделі європейських медійних шкіл. Для порівняння розглянемо медіаосвітні моделі теоретиків і педагогів британської школи, яка є провідною в Європі.

Медіаосвітня модель Л. Мастермана [Masterman, 1985; 1997]. **Визначення поняття «медіаосвіта».** Центральна й універсальна концепція медіаосвіти — переосмислення/репрезентація. Медіаосвіта, перш за все, — дослідницький процес, що не нав'язує які-небудь культурні/естетичні цінності. Медіаосвіта базується на вивченні ключових понять, які більшою мірою є аналітичними інструментами, ніж альтернативним змістом. Ефективність медіаосвіти може бути оцінена двома принциповими критеріями: здатністю учнів застосовувати одержані знання в нових ситуаціях і спектром зобов'язань, інтересів, мотивацій, знайдених аудиторій [Masterman, 1997, р. 40–43].

Концептуальна основа: теорія розвитку «критичного мислення», ідеологічна і семіотична теорії медіаосвіти.

Цілі: навчити аудиторію розумінню того, як медіа переосмислює/зображає реальність, «декодувати», критично аналізувати медіатексти, орієнтуватися в інформаційному/ідеологічному потоці сучасного суспільства.

Задачі:

—навчання аудиторії розумінню того: 1) на кому лежить відповідальність за створення медіатекстів, хто володіє засобами масової інформації і контролює їх? 2) як досягається необхідний ефект? 3) які ціннісні орієнтації створюваного таким чином світу? 4) як його сприймає аудиторія? [Masterman, 1985].

—розвиток у аудиторії критичного, демократичного мислення, «критичної автономії», умінь розуміти приховане значення того або іншого повідомлення, протистояти маніпулюванню свідомістю індивіда з боку медіа.

Організаційні форми: автономна і інтегрована медіаосвіта в учбових закладах різних типів.

Методи медіаосвіти можна класифікувати по: джерелам одержаних знань: *словесні* (лекція, розповідь, бесіда, дискусія); *наочні* (ілюстрація і демонстрація медіатекстів); практичні (виконання різного роду завдань практичного характеру на матеріалі медіа). По рівню пізнавальної діяльності: *пояснювально-ілюстративні* (повідомлення педагогом певної інформації про медіа, сприйняття і засвоєння цієї інформації аудиторією); *репродуктивні* (розробка і вживання педагогом різних вправ і завдань на матеріалі медіа для того, щоб учні оволоділи прийомами їх втілення), *проблемні* (проблемний аналіз певних ситуацій або медіатексту з метою розвитку критичного мислення); *дослідницькі* (організація пошуково-творчої діяльності навчання). Для Мастермана дослідницький метод є головним.

Основні розділи змісту медіаосвітньої програми, (що торкаються вивчення таких ключових понять медіаосвіти як «ідеологія медіа», «агенції медіа», «категорії медіа», «технології медіа», «мова медіа», «репрезентації медіа», «аудиторія медіа» й інші):

—медіаосвітні завдання, інтегровані в базові курси школи/вузу;

—медіаосвітні завдання автономного характеру для шкіл/вузів.

Наприклад, порівняння декількох типів медійних репрезентацій, дискусія на теми «медіа і пропаганда», «медіа і ідеологія», знаходження подібності та різниці в аналізі літературних й аудіовізуальних текстів, аналіз медіастереотипів і т.д. [Masterman, 1997, p. 51–54].

Області вживання: учбові установи різних типів.

Медіаосвітня модель А. Силверблетта [Silverblatt, 2001]

Визначення поняття «медіаосвіта». Медіаосвіта спрямована на розвиток здібностей людини сприймати, обговорювати, аналізувати і створювати медійну інформацію та одержувати задоволення від цього, розвиток критичного незалежного мислення, розуміння процесу масової комунікації, медійних впливів на аудиторію [Silverblatt, 2001, p. 2–3, p. 423].

Концептуальна основа: елементи теорії розвитку критичного мислення і культурологічної, семіотичної, практичної теорії медіаосвіти.

Цілі: розвиток критичної автономії особистості — уміння, які дають можливість школярам/студентам бути усвідомлено незалежними від одноманітних переваг медіатекстів. Педагоги заохочують учнів/студентів ставити питання про медіа, застосовуючи підходи, які допомагають систематично ідентифікувати повідомлення і їх цілі.

Задачі: розвиток у аудиторії наступних умінь:

- визначення надійності повідомлення або джерела медіатексту;
- визначення точності повідомлення в медіатексті;
- диференціація гарантованих і негарантованих тверджень в медіатекстах;
- виявлення упередженості в медіатекстах;
- розпізнавання логічних невідповідностей в медіатекстах;
- визначення сили аргументу автора медіатексту [Silverblatt, 2001, p. 2–3].

Організаційні форми: інтегрована й автономна медіаосвіта в учбових і позаучбових закладах різних типів.

Медіаосвітні моделі К. Безелгет [Bazalgette, 1989; 1995], Д. Букингема [Buckingham, 2003] і Е. Харта [Hart, 1991, 1998]

Визначення поняття «медіаосвіта». В цілому співпадає з визначенням, схваленим ЮНЕСКО: «Медіаосвіта (media education) пов'язана зі всіма видами медіа (друкарськими і графічними, звуковими, екранними і т. д.) й різними технологіями; вона дає можливість людям зрозуміти, як масова комунікація використовується в їх соціумах, оволодіти здібностями використання медіа в комунікації з іншими людьми; забезпечує людині знання того, як: 1) аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти; 2) визначати джерела медіатекстів, їх політичні, соціальні, комерційні і/або культурні інтереси, їх контекст; 3) інтерпретувати медіатексти і цінності, поширювані медіа; 4) відбирати відповідні медіа для створення і розповсюдження своїх власних медіатекстів і отримання зацікавленої в них аудиторії; 5) дістати можливість вільного доступу до медіа, як для сприйняття, так і для продукції. Медіаосвіта є частиною основних прав кожного громадянина будь-якої країни світу на свободу самовираження і права на інформацію, а також є інструментом підтримки демократії. ...Медіаосвіта рекомендується до упровадження в національні учбові плани всіх держав, в систему додаткової, неформальної і «довічної» освіти» [Recommendations... UNESCO, 2001, p. 152].

Концептуальна основа: культурологічна, семіотична і практична теорії медіаосвіти.

Цілі: спираючись на шість ключових понять медіаосвіти – «агенція медіа» (agency), «категорія медіа» (category), «мова медіа» (language), «технологія медіа» (technology), «репрезентація медіа» (representation), «аудиторія медіа» (audience) — готувати людей до життя в демократичному медійному суспільстві. Правда, в трактуванні Д. Букингема ключові поняття «агенція», «категорії» і «технології» з'єднані в одне — «виробництво» [Buckingham, 2003, p. 53].

Задачі:

- розвивати здібності до сприйняття, «декодування», оцінки, розуміння, аналізу медіатекстів;
- розвивати знання соціальних, культурних, політичних і економічних значень і підтекстів медіатекстів;
- розвивати у аудиторії здібності до критичного мислення;
- розвивати комунікативні здібності особистості;
- навчати людину самовиражатися за допомогою медіа;
- навчати людину ідентифікувати, інтерпретувати медіатексти, експериментувати з різними засобами технічного використання медіа, створювати медіапродукти/тексти;
- давати знання по теорії медіа і медіакультури.

Організаційні форми: інтегрована і автономна медіаосвіта в учбових і позаучбових закладах різних типів.

Цієї медіаосвітньої моделі притримуються багато сучасних медіапедагогів в різних країнах. Вони вважають, що синтез соціокультурної, освітньо-інформаційної і практико-утилітарної концепції відповідає потребам сьогодення.

Сучасні медіаосвітні моделі орієнтуються на максимальне використання потенційних можливостей медіаосвіти залежно від цілей і задач, що стоять перед нею; вони характеризуються варіативністю, можливістю цілісного або фрагментарного упровадження в освітній процес.

Технологія, запропонована при реалізації сучасних моделей, як правило, базується на циклах (блоках, модулях) творчих та ігрових завдань, які можуть використовуватися педагогами, як в учбовій, так і в позаучбовій діяльності. Важлива особливість розглянутих моделей — широкий діапазон упровадження: школи, вузи, установи додаткової освіти і дозвільної діяльності; при цьому медіаосвітні заняття можуть проходити у формі окремих уроків, факультативів, спецкурсів, інтегрованих в різні учбові предмети, застосовуватися в гуртковій роботі і т. д.» [Федоров, Челишева, 2007, с. 71].

Аналогічні дослідження в Україні поки що не проводилися. Наші медіапедагоги працюють відокремлено один від одного, відчуваючи відсутність достатньої інформації по медійним технологіям, якими користуються їхні колеги за кордоном.

Проте ми спробуємо сформулювати якусь узагальнену українську медіаосвітню модель, користуючись тією інформацією, якою володіє автор статті, завдяки опитуванню, проведеному серед колег з різних областей України.

Використовуючи класифікацію медіаосвітніх моделей, запропоновану А. В. Федоровим і І. В. Челишевой, ми визначимо її як синтез усіх трьох груп існуючих моделей, тому що в ній поєднані й ті, що засновані на синтезі естетичної, освітньо-інформаційної і виховно-етичної моделей, а також в ній є елементи і соціокультурної, освітньо-інформаційної і практико-утилітарної моделей.

Українська медіаосвітня модель [Куценко, 2007].

Визначення поняття «медіаосвіта»: В цілому співпадає з визначенням, схваленим ЮНЕСКО: Медіаосвіта (media education) пов'язана зі всіма видами медіа (друкарськими і графічними, звуковими, екранними і т.д.) і різними технологіями; вона дає можливість людям зрозуміти, як масова комунікація використовується в їх соціумах, оволодіти здібностями використання медіа в комунікації з іншими людьми; забезпечує людині знання того, як: 1) аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти; 2) визначати джерела медіатекстів, їх політичні, соціальні, комерційні і/або культурні інтереси, їх контекст; 3) інтерпретувати медіатексти і цінності, поширювані медіа; 4) відбирати відповідні медіа для створення і розповсюдження своїх власних медіатекстів і отримання зацікавленої в них аудиторії; 5) дістати можливість вільного доступу до медіа, як для сприйняття, так і для продукції.

Медіаосвіта базується, в першу чергу, на художньо-мистецькій діяльності учнів/студентів, моделюючи процес емоційно-інтелектуального розвитку особистості, його можливостей через вивчення творів екранних мистецтв.

Концептуальна основа: теорія розвитку «критичного мислення», синтез культурологічної, естетичної, етичної, семіотичної і практичної теорій медіаосвіти.

Цілі: естетичне, аудіовізуальне, емоційно-інтелектуальне, етичне виховання аудиторії; розвиток особистості на матеріалі художніх медіатекстів; аудіовізуальна письменність і розвиток критичного мислення учнів; готувати людей до життя в демократичному медійному суспільстві.

Задачі: естетичне, аудіовізуальне, емоційно-інтелектуальне навчання аудито-

рії, що розвиває:

— потреби в освоєнні мови медіа для її використання при спілкуванні з творами екранних, традиційних мистецтв і засобами масової інформації;

— уміння передавати знання, одержані на учбових заняттях, результати сприйняття різних мистецтв, навколишнього світу засобами комунікаційних технологій у формі мультимедіа, аудіовізуальних і письмових текстів;

— різні види активного мислення (образне, асоціативне, логічне, творче);

— уміння сприйняття, інтерпретації, аналізу, естетичної оцінки медіатекстів;

— моральне і естетичне/художнє сприйняття і смак, здібності до кваліфікованого аналізу художніх медіатекстів;

— сталі ціннісні етично-естетичні принципи і орієнтації;

— уміння використовувати придбані навички для створення власних аудіовізуальних текстів.

Організаційні форми: упровадження медіаосвіти в учбову, позаучбову і дозвільну діяльність учнів. При цьому виділяється «чотири види діяльності: 1) засвоєння знань про екранні мистецтва, про закономірності їх функціонування в суспільному житті; 2) сприйняття ідейно-художнього змісту, що розкривається в просторово-часовій формі оповідання; 3) інтерпретація результатів сприйняття, естетична оцінка витвору екранного мистецтва; 4) художньо-мистецька діяльність в області екранних мистецтв», взаємозв'язок різних ступенів в системі безперервної освіти, автономна й інтегрована медіаосвіта в учбових закладах різних типів.

Методи медіаосвіти можна класифікувати по: джерелам одержаних знань — *словесні* (лекція, розповідь, бесіда, дискусія); *наочні* (ілюстрація і демонстрація медіатекстів); *практичні* (виконання різного роду завдань практичного характеру на матеріалі медіа). По рівню пізнавальної діяльності: *пояснювально-ілюстративні* (повідомлення педагогом певної інформації про медіа, сприйняття і засвоєння цієї інформації аудиторією); *проблемні* (проблемний аналіз певних ситуацій або медіатексту з метою розвитку критичного мислення); *частково-пошукові або евристичні, дослідницькі* (організація пошуково-творчої діяльності навчання). При цьому домінують блоки теоретичних і практичних занять, що містять творчі завдання по сприйняттю і аналізу медіатекстів, ролеві ігри різних типів, практичні заняття по відеозйомці і т.д.

Основні розділи змісту медіаосвітньої програми (що стосуються вивчення таких ключових понять медіаосвіти як «агенції медіа», «категорії медіа», «технології медіа», «мова медіа», «репрезентації медіа» і «аудиторія медіа»):

— введення в медіаосвіту (поняття медіаосвіта, медіатекст, їх основні критерії оцінки, створення медіатексту і т.д.);

— екранна реальність в медіаосвіті школярів/студентів (можливості екранного зображення, поняття про медіакультуру, модель її розвитку і т.д.);

— аудіовізуальна природа кіно, види кіномистецтва, кіно і кінознавство;

— структура кінематографічного образу, монтаж як принцип кінематографічного мислення, режисер — творець кінематографічного образу;

— види медіа: друк, преса, фотографія, радіомовлення, звукозапис, кінематограф, телебачення, відео (історія виникнення і розвитку, роль і місце в системі медіа; специфіка виразних засобів; види і жанри медіатворів; професії, пов'язані з конкретними видами медіа і т.д.);

— масова комунікація і суспільство (медіа як політичне і пропагандистське знаряддя, правові основи медійної діяльності; медіа і права людини; медіа і мораль; медіа і культура; медіа і екологія і т.д.).

—аналіз різних медіатекстів і виявлення особливостей їх функціонування, розвиток здібностей творчого самовираження при створенні оригінальних зразків медіатекстів, навчання аудиторії вживанню одержаних медіаосвітніх знань на практиці в медіаосвітніх установах.

Області вживання: інтегрована і автономна медіаосвіта в учбових і позаучбових закладах різних типів.

Л. С. Зазнобіна якось помітила в своїй статті, що «у вітчизняних традиціях освіти і, ширше, трансляції культури від покоління до покоління, є один важливий елемент, через який саме для нашої країни і саме у наш час основні задачі медіаосвіти виявляються особливо актуальними. Але й такі, що особливо важко досягнути. Цей елемент — традиційна авторитарність в передачі культури, що мимовільно припускає некритичне відношення до будь-кого «формально» поданим повідомленням, у тому числі і до повідомлень ЗМІ: дуже недавно всі вони були офіційним, голосом мало не Абсолютної Істини. І традиції шанобливого відношення до друкарського слова або телевізійного кадру самі по собі не вивітрюються: вони можуть лише видозмінитися, «перемкнувши» некритичність сприйняття із ЗМІ взагалі на «свою» програму, газету, журнал... Необхідність для сучасної людини навиків сприйняття інформації, уміння конструювати вербальні копії візуальних образів, розуміти семантичні особливості і, як наслідок, компетентніше і вільно поводитися з інформаційними потоками — все це посилює об'єктивний зв'язок між кінцевим результатом навчання і рівнем медіаосвіти учнів.

Проблема захисту людської свідомості від маніпулювання ним ЗМІ постійно загострюється. Медіаосвіта, інтегрована з гуманітарними предметами, покликана виконувати унікальну функцію підготовки молодого покоління до життя в інформаційному просторі.

У цих умовах сам факт ігнорування медіаосвітньої підготовки дітей в стінах школи можна розглядати і як антигуманний».

Важко не згодитися з таким визначенням необхідності медіаосвіти. А, отже, ми робимо тільки перші кроки до серйозного і системного підходу в організації цієї сфери в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bazalgette, C., Bevort, E., Savino, J. (Eds.) (1992) *Media Education Worldwide*. Paris: UNESCO, 256 p.
2. BFI — British Film Institute (2003). *Look Again!* London: British Film Institute, 60 p.
3. Hart, A. (1991). *Understanding Media: A Practical Guide*. London: Routledge, 268 p.
4. Hart, A. (1998). Introduction: Media Education in the Global Village. In: Hart, A. (Ed.). *Teaching the Media. International Perspectives*. Mahwah, New Jersey — London: Lawrence Erlbaum Assoc. Publishers, pp.1–21.
5. Masterman, L. (1985). *Teaching the Media*. London: Comedia Publishing Group, 341 p.
6. Masterman, L. (1997). A Rational for Media Education. In: Kubey, R. (Ed.) *Media Literacy in the Information Age*. New Brunswick (U.S.A.) and London (UK): Transaction Publishers, p. 15–68.
7. Minkinen S. (1978). *A General Curricular Model for Mass Media Education*. Paris: UNESCO.
8. Moore, J. (1969). The Case for Screen Education. In: Stewart, F. K. and Nuttall, J. (Eds.). *Screen Education in Canadian Schools*. Toronto: Canadian Education

Association, p. 6–26.

9. Silverblatt, A. (2001). *Media Literacy*. Westport, Connecticut — London: Praeger, 449 p.

10. Stewart, F. K. and Nuttall, J. (1969). What's the Idea? In: Stewart, F.K. and Nuttall, J. (Eds.). *Screen Education in Canadian Schools*. Toronto: Canadian Education Association, p. 5.

11. Turner, K. (1998). *Literacy in the Digital World: Teaching and Learning in the Age of Information*. Mahwan, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 291 p.

12. *Баженова Л. М.* В мире экранных искусств. Книга для учителей начальных классов, воспитателей, родителей. — М.: Изд-во ВИПК, ВИКИНГ, Ассоциация деятелей кинообразования, 1992. — 71 с.

13. *Баранов О. А.* Медиаобразование в школе и вузе. — Тверь: Изд-во Тверского гос. ун-та, 2002. — 87 с.

14. *Бондаренко Е. А.* Система аудиовизуального образования в 5–9 классах общеобразовательной школы: Дис. ... канд. пед. наук. — М., 1997.

15. *Бэзэлгэт К.* Ключевые аспекты медиаобразования//Доклад на российско-британском семинаре по медиаобразованию. — М., 1995. — 51 с.

16. *Вартанова Е. Л.*, Засурский Я. Н. Российский модуль медиаобразования: концепции, принципы, модели//Информационное общество. — 2003. — № 3. — С. 5–10.

17. *Гудилина С. И.* Перспективы развития медиаобразовательных технологий//Образовательные технологии XXI века/Ред. С. И. Гудилина, К. М. Тихомирова, Д. Т. Рудакова. М.: Изд-во Ин-та содержания и методов обучения Российской Академии образования, — 2004. — С. 71–78.

18. *Зазнобина Л. С.* Стандарт медиаобразования, интегрированного в гуманитарные и естественно-научные дисциплины начального общего и среднего общего образования//Медиаобразование/Под ред. Л. С. Зазнобиной. М.: Изд-во Москов. ин-та пов. квалификации работников образования, 1996. — С. 72–78.

19. *Зазнобина Л. С.* Стандарт медиаобразования, интегрированного с различными школьными дисциплинами // Стандарты и мониторинг в образовании. — 1998. — № 3. — С. 26–34.

20. *Леготина Н. А.* Педагогические условия подготовки студентов университета к реализации медиаобразования в общеобразовательных учреждениях. Автореф. дис. ... канд. пед. наук. — Курган, — 2004. 24 с.

21. *Пензин С. Н.* Кино и современность. Программа учебного курса// Программы курсов по специальности 02.06.00 «Культурология». Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2004. — С. 151–163.

22. *Пензин С. Н.* Кино и эстетическое воспитание: методологические проблемы. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1987. — 176 с.

23. *Поличко Г. А.* Программа курса «Введение в кинопедагогику: Основы кинематографической грамотности». — М.: Изд-во Ассоциации деятелей кинообразования и НИИ художественного воспитания Академии педагогических наук, 1990. — 23 с.

24. *Спичкин А. В.* Что такое медиаобразование. Курган: Изд-во Курган. ин-та повышения квалификации и переподготовки работников образования, 1999. — 114 с.

25. *Усов Ю. Н.* Экранные искусства — новый вид мышления//Искусство и образование. — 2000 (б). — № 3. — С. 48–69.

26. *Усов Ю. Н.* и др. Основы экранной культуры//Цикл программ/Рук. Ю. Н.

Усов. М.: Изд-во Российской Академии образования, 1998. — 60 с.

27. *Усов Ю. Н.* Кинообразование как средство эстетического воспитания и художественного развития школьников: Автореф. дис. ... д-ра. пед. наук. — М., 1989 (а). — 32 с.

28. *Усов Ю. Н.* Кинообразование как средство эстетического воспитания и художественного развития школьников: Дис. ... д-ра пед. наук. — М., — 1989 (б). — 362 с.

29. *Федоров А. В.* Медиаобразование: история, теория и методика. Ростов-на-Дону: Изд-во ЦВВР, 2001. — 708 с.

30. *Федоров А. В., Чельшева И. В.* Медиаобразование в России: Краткая история развития. Таганрог: Познание, 2002. — 266 с.

31. *Федоров А. В., Чельшева И. В.* Сравнительный анализ медиаобразовательных моделей// МЕДИАОБРАЗОВАНИЕ, № 2 2007.

33. *Шариков А. В., Черкашин Е. А.* Экспериментальные программы медиаобразования. М.: Академия педагогических наук, НИИ средств обучения, 1991. — 43 с.